

Аліна ЖУКОВСЬКА

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу
Західноукраїнського національного університету

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНИМ РОЗВИТКОМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах сповільнення темпів економічного зростання, підвищення рівня безробіття та поглиблення нерівності особливо значення набуває інклюзивний підхід до зростання економіки, в основі якого лежить людина її потреби та можливості. Ключова роль у забезпеченні інклюзивного розвитку та зростання національної економіки відводиться державі. Важливою є її здатність розробляти та реалізовувати таку політику, яка забезпечує швидке економічне зростання разом із більш справедливим та рівномірним розподілом його здобутків, зростанням добробуту різних соціальних груп. Разом з цим до процесу забезпечення інклюзивного розвитку національної економіки також залучаються регіональна та місцеві органи влади, підприємства, установи та організації різних форм власності, а також громадські організації.

Основою управління інклюзивним розвитком національної економіки є його інституційне забезпечення, складовими якого є «існуюча в державі нормативно-правова база та діюча організаційна структура системи управління» [1, с. 15].

Зважаючи на багатогранність інклюзивного розвитку, інституційне забезпечення управління ним має ієрархічну структуру: «наднаціональне інституційне забезпечення управління інклюзивним розвитком економіки (наднаціональний або глобальний рівень), національне інституційне забезпечення управління інклюзивним розвитком економіки (національний рівень), регіональне інституційне забезпечення управління інклюзивним розвитком економіки (регіональний рівень), локальне інституційне забезпечення управління інклюзивним розвитком (рівень територіальних громад), мікро рівень інституційного забезпечення управління інклюзивним розвитком (рівень підприємств, установ та організацій) та нано рівень інституційного забезпечення управління інклюзивним розвитком (рівень сім'ї та родини)» [2].

Наднаціональне інституційне забезпечення інклюзивного розвитку національної економіки включає нормативно-правові

акти та організаційну структуру різних міжнародних організацій: ООН, СБ, МВФ, ВООЗ, СОТ, ЄС та інших.

Національне інституційне забезпечення інклюзивного розвитку економіки України складається з діючих нормативно-правової бази та організаційної структури системи управління. Нормативно-правова база управління інституційним розвитком української економіки складається із Конституції України, а також кодексів, законів, доктрин, стратегій, програм та планів, які затверджуються указами, постановами та розпорядженнями Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. В основі організаційної структури управління інклюзивним розвитком економіки України лежать міністерства, державні і національні служби, державні і національні агентства, державні інспекції та інші органи центральної виконавчої влади.

Унікальним елементом національного рівня інституційного забезпечення управління інклюзивним розвитком вітчизняної економіки є Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року та план заходів з її реалізації [3]. Зазначена стратегія розроблена на основі провідних документів в сфері безбар'єрного простору, зокрема Конвенції про права осіб з інвалідністю [4], ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» від 16 грудня 2009 року № 1767-VI [5], Європейської соціальної хартії (переглянутої) [6], ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» від 14 вересня 2006 року № 137-V [7], Конвенції Організації об'єднаних націй про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок [8], а також міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц». Також зазначена стратегія враховує всі напрацьовані раніше стратегічні документи України, зокрема ті, що стосуються створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю, розвитку молоді, захисту прав людини, подолання нерівності, в тому числі і гендерної. Розробці стратегії передував детальний аналіз кращого міжнародного досвіду в сфері створення безбар'єрного простору, зокрема ЄС, Канади, Сінгапуру, Японії, Великобританії та США.

Регіональне інституційне забезпечення управління інклюзивним розвитком забезпечується Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою КМУ від 5 серпня 2020 року № 695 [9]. І хоча в даній

стратегії немає прямої згадки про інклюзивний розвиток економіки регіонів, в її стратегічній меті чітко прослідковується інклюзивний вектор. Так, стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року визнано «розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створює умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах» [9].

Локальне інституційне забезпечення управління інклюзивним розвитком складається з стратегічних планів розвитку областей, районів і територіальних громад.

В м. Тернопіль у 2020 році розроблено та схвалено Стратегії розвитку інклюзивного середовища Тернопільської міської територіальної громади на 2020-2025 роки [10], метою якої є «збільшення ступеня участі усіх членів громади у соціумі, забезпечення доступу до усіх видів послуг для осіб з різними фізичними, когнітивними та комунікативними можливостями, створення мережі підтримки батьків/родичів осіб з інвалідністю, підвищення якості життєдіяльності осіб, які мають порушення здоров'я» [10]. Для досягнення даної мети стратегією передбачено виконання наступних завдань: «забезпечення якісного функціонування інклюзивно-ресурсних центрів та центрів підтримки інклюзивної освіти; проведення заходів для формування суспільних цінностей, що базуються на принципах філософії інклюзії для подолання ексклюзії та сегрегації окремих груп населення; адаптація та модифікація інфраструктури з метою безперешкодного доступу для осіб із порушеннями зору; забезпечення доступу до усіх видів послуг міської територіальної громади (МТГ) для осіб із різними фізичними, когнітивними та комунікаційними можливостями; забезпечення доступу до якісної освіти в умовах інклюзії дітям та молоді із особливими освітніми потребами; підвищення показників працевлаштування осіб з інвалідністю; відкриття та забезпечення функціонування центрів раннього втручання; відкриття та забезпечення функціонування центрів денного перебування для осіб із порушеннями психологічного розвитку» [10].

Мікро рівень інституційне забезпечення управління

інклюзивним розвитком національної економіки – це рівень підприємств, установ та організацій. Хоча «на перший погляд проблеми інклюзивного розвитку можна вирішити лише на національному та регіональному рівнях, підприємства, установи та організації також можуть здійснювати свою діяльність на засадах інклюзивності, задовольняти потреби та забезпечувати реалізацію можливостей для всіх без винятку працівників» [11].

Діяльність вітчизняних підприємств, установ і організацій дуже часто супроводжується соціальною несправедливістю, зокрема: «низьким рівнем оплати праці; затримкою заробітної плати; отриманням заробітної плати «в конверті»; небажання роботодавців надати своїм працівникам оплачувану відпустку в обсязі, визначеному законодавством; небажання роботодавців оплачувати лікарняні; небажання роботодавців інвестувати у професійний розвиток своїх працівників та розвивати матеріально-технічну базу тощо» [11]. Саме тому оцінювати інклюзивний розвиток підприємств, установ і організацій потрібно на основі: «кількості осіб середнього та старшого віку, які працюють на підприємстві; кількості осіб, які прийшли на підприємство без досвіду роботи; кількості жінок, в яких є малолітні діти; співвідношення чоловіків і жінок до загальної кількості працівників підприємства; кількості осіб із інвалідністю, які працюють на підприємстві; кількості людей, які належать до різних національностей і культур; кількості людей, які підвищили свою кваліфікацію» [11].

До документів, які регламентують врахування принципу інклюзивності при здійсненні підприємницької діяльності, належать: статут, правила внутрішнього трудового розпорядку, колективний договір, соціальний пакет тощо.

Найнижчим рівнем в ієрархії інституційного забезпечення управління інклюзивним розвитком національної економіки є нано рівень – рівень сім'ї, родини. Інституційне забезпечення нано рівня інклюзивного розвитку національної економіки формується як формальними, так і неформальними інститутами. До формальних інститутів в роботі віднесено вітчизняні нормативно-правові акти, серед яких визначальними є: Закони України «Про охорону дитинства» [12], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [13], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [14]. Також Україна ратифікувала низку міжнародних нормативно-правових актів в цій сфері, зокрема: Загальну

декларацію прав людини, Декларацію прав дитини, Конвенцію про права дитини, Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) тощо. До неформальних інститутів нано рівня інклюзивного розвитку національної економіки належать: інститут сім'ї, інститут шлюбу, інститут материнства та батьківства.

Отже, проведений аналіз інституційного забезпечення інклюзивного розвитку національної економіки дозволив сформулювати його рівневу модель, яка включає наднаціональний, національний, регіональний, локальний, мікро та нано рівні. Зазначені рівні інституційного забезпечення інклюзивного розвитку національної економіки перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності та створюють рамкові умови для формування інклюзивного суспільства.

Список використаних джерел

1. Жуковська А.Ю. Інституційне забезпечення національних систем державного регулювання економіки: чинники впливу та шляхи удосконалення. Наука молода. 2008. № 9. С. 15-22.
2. Жуковська А.Ю. Доктрина управління інклюзивним розвитком національної економіки. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. 2024. 38 с. URL: https://www.wunu.edu.ua/svr/svr_D/zhukovska/referat.pdf
3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
5. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16 грудня 2009 року № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>
6. Європейська Соціальна хартія (переглянута). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#n3
7. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14 вересня 2006 року № 137-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/137-16#Text>

8. Конвенція організації об'єднаних націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

9. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

10. Про затвердження Стратегії розвитку інклюзивного середовища Тернопільської міської територіальної громади на 2020-2025 роки. URL: <https://ternopilcity.gov.ua/sesiya/rishennya-sesii/37770.html>

11. Жуковська А. Стратегічні імперативи розвитку підприємств на засадах інклюзивності. Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки: матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Тернопіль, 17 квітня 2019 року. Тернопіль, 2019. С. 77-80.

12. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

13. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001 року № 2558-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>